

„ȚĂRĂNESC“ ȘI „ORĂȘANESC“ ÎN INTERIORUL LOCUIȚEI RURALE DIN DOBROGEA

Roswith Capesius

Problema diferențierii artei populare în funcție de pătura socială de către care este produsă și pentru care este produsă, în sensul împărțirii ei în mai multe categorii, constituie de mult preocuparea unor cercetători, atât pe plan european cât și în țara noastră. Ne referim aici la cercetările întreprinse în această direcție de R. Forrer, K. Freyer sau H. Th. Bossert de la începutul secolului, sau la ultimele lucrări apărute, referitoare la această temă de Arnold Hauser, precum și la delimitările propuse de Teodora Voinescu sau Răzvan Teodorescu. În aceste studii se fac deosebiri între arta autentic țărănească și cea cu vădite influențe orășenești, propunându-se folosirea termenelor de „artă țărănească” — „artă provincială” precum și de „artă țărănească — artă populară”.

Arta populară a Dobrogei, și mai ales interiorul casei rurale din Dobrogea de la începutul secolului nostru reprezintă un deosebit interes și în privința pătrunderii elementelor orășenești în locuința oamenilor, contribuind astfel la conturarea problemei sus menționate. Unul din aspectele care se detașează în cadrul cercetărilor locuinței rurale dobrogene îl constituie deci tocmai diferențierea modului de amenajare a interiorului la grupurile de populații în funcție de ponderea pe care o ocupă diferitele piese componente, rezultate fie din industria casnică țărănească, fie din cea meșteșugărească sau chiar industrială.

În vederea definirii noțiunilor de „țărănesc” și „orășănesc”, în accepțiunea noastră, vom da pe scurt caracteristicile fiecărei categorii în parte. Prin „țărănesc” înțelegem modul tradițional de organizare a celor citorva piese de mobilier (lavița, pat, masa, scaun) confecționate după metode dulgherești — excepție făcând doar lada de zestre, cufărul de obicei din oraș — încadrată într-un ansamblu care cuprinde un mare număr de țesături de lână, cînepă, bumbac sau borangic, lucrate în cadrul restrîns al gospodăriei. Semnificativă pentru acest tip de interior este îmbinarea armonioasă a formelor și a culorilor, rezultat al unei tradiții puternice.

Dacă întrebuițăm noțiunea de „orășănesc” ne referim la interioarele în care mobilierul de factură țărănească, cu vădite influențe stilistice urbane, determină întreaga structură a încăperii. În aceste locuințe, covoarele țesute sînt înlocuite cu carpete brodate sau chiar pictate. Majoritatea pieselor au fost cumpărate de la țîrg sau confecționate de meșteri sătești după modelul acestora, iar din îmbinarea lor rezultă o asociere de elemente străine, legate între ele printr-o mulțime

de piese mici de decor, dovedind o înclinatie spre ceea ce numim noi „Kitah“. Aceste ansambluri eclecticice dețiaja totusi senzația de unitate de concepție, specifică pentru fiecare grup de populație în parte.

Fără să fi existat o delimitare precisă — deoarece apar marea forme de tranzit — la începutul secolului se poate observa o diferențiere evidentă în funcție de criteriile stabilite mai sus, între câteva grupuri de populații, și se constată că împărțirea nu se face pe proveniență etnică, ci în funcție de condiții socio-economice asemănătoare. Încăperea de locuit românească păstrează sistemul de amenajare caracteristic pentru întreg teritoriul României. Spațiul amenajat pentru dormit este atașat peretelui din spate, în prelungirea sobei, iar prezeaua unor lavete în jurul încăperii, a mesei joase, precum și a țesăturilor de lână care îmbracă atât patul cât și o mare parte a pereților, demonstrează menținerea unui sistem tradițional specific unei populații de agricultori și crescători de oi.

Bazându-se pe tradiția transhumanței, care determină folosirea aproape exclusivă de piese textile și pentru amenajarea locuinței, aramăni, odată cu așezarea lor în Dobrogea au adoptat și ei sistemul tradițional românesc. Drept „țărănesc“ considerăm și încăperile bulgărești și ucrainene, deoarece și la aceste populații de agricultori și crescători de oi industria casnică locală furnizează aproape toate piesele interioare. Între aceste populații sus menționate se constată un contact permanent, împreună făcându-se mai ales în domeniul textilelor de casă unde menținerea lor masivă se datorează în mare parte colonizării continue a ținuturilor dobrogene cu populație românească din Moldova, regiuni în care arta țesutului a fost intens practică.

Altfel ne apare situația lipovenilor și a populației germane. Interferențele acestora pot fi considerate ca făcând parte din categoria celor „orășenești“, deoarece acestea sînt mobilate cu piese care demonstrează o apropiere de modele orășenești detașându-se de tradiția românească, în sensul renunțării la piesele industriei casnice. În vreme ce la lipoveni predomină mobile lucrate la strung, folosindu-se drept decorul lor colonete și baghete cunoscute în arhitectură lipovenească, în casele locuite de germani — și doar parțial la cele lipovenești — se întâlnesc pătri și dislapuri în stilul neorenescentist, specifice locuințelor vienezice de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Au existat desigur și în cadrul acestor grupuri de populații diferențieri sociale, gospodarii mai săraci mulțumindu-se cu piese mai simple, dar, în general amenajarea spațiului de locuit este obținut prin intermediul pieselor orășenești. Elementul tradițional la lipoveni îl constituie soba, care are în prelungire o bancă încălzită pe dedesubt, precum și iconostasul de marmă proporții, pe cînd la germani, singurele piese tradiționale menținute sînt carpetele brodate cu versete în limbă germană.

Cercetarea acestor interioare dovedește — pe lângă documentele scrise — o evoluție deosebită a acestor populații, care au fost strămutate la o mare îndepărtare de la locul lor de baștină, fiind supuse uneori chiar mai multor mutări. În aceste condiții, cu toate că limba a fost păstrată, s-a renunțat treptat la formulele tradiționale de viață, fapt înlesnit și de o situație economică privilegiată, lipovenii fiind pescari, comercianți și timpieri, iar germanii agricultori și crescători de cui și vite realizînd cîștiguri relativ mari. Astfel pierderea contactului cu locurile de unde au venit, precum și posibilitatea de cumpărare a produselor meșteșugărești au contribuit la apariția unui interior orășenizat încă cu o sută de ani în urmă.

În ceea ce privește locuințele turcilor și ale tătarilor, se remarcă prezența unei forme interioare între țărănesc și orășenesc, sistemul oriental de amenajarea spațiului de locuit neputînd fi încadrată în jaloanele caracteristice dezvoltării artei populare europene. Atît în casele tătarești, cît și în cele turcești, mobilierul se rezumă la câteva polițe și poate o masă joasă rotundă. În Dobrogea apare și „cufărul“ pentru păstrarea zestrei, sistemul tradițional fiind însă cel de a lega toate țesăturile în „boccele“ așezate pe grinzile camerei sau pe polițele care o inconjoară. Se dormea pe jos pe saltelele care în cursul zilei stăteau adunate într-un colț al încăperii în jurul acesteia rămînînd „seturile“ cu perne pentru așezat și altele de sprijin. Vasele de aramă constituie, pe lângă țesături — expuse de obicei doar cu ocazia nunții — singurele obiecte de decor.

Dacă sistemul de amenajare mai menține unele trăsături care amintesc de organizarea cortului, cu atât mai mult materialele folosite precum și elementele decorative dau dovada unei rafinement oriental de veche tradiție. Spre deosebire însă de aramăni, turcii se ocupau mai ales cu comercializarea produselor rezultate din păstocit, astfel, renunțînd la prelucrarea lîinii în gospodăria proprie, întreaga gamă a textilelor folosite în amenajarea interioarelor a fost cumpărată din comerț. Aparținînd aceleiași religii musulmane, populația turcă și cea tătarească rămîu într-un contact viu, cel din urmă impunînd anumite elemente din civilizația mai avansată a populației turce. În consecință, interiorul tradițional ale acestora nu prezintă deosebiri semnificative.

Pentru perioade nu prea îndepărtate, în cazul nostru aproximativ primele patru decenii ale secolului, amenajarea încăperilor, privit sub raportul țărănesc-orășenesc, poate furniza informații importante asupra modului de viață a locuitorilor Dobrogei, pe diferite populații în parte.

În aceeași măsură însă și interioarele de acasă oglindesc schimbările petrecute în sfera decenii în sensul orientării economice spre o agricultură cooperativizată la scara căreia se menține și creșterea oilor. Sporirea veniturilor în egală măsură la toate grupurile de populație a dus la o apropiere și a modului de trai, structura încăperilor fiind determinată din ce în ce mai mult de mobilarea confecționată industriei sau în cooperative meșteșugărești. Tradiția țesutului însă, foarte puternică la populația românească, a pătruns și la alte populații pe teritoriul Dobrogei.

Din cele expuse mai sus rezultă deci că cele două criterii „țărănesc“ și „orășenesc“ pot contribui la o mai profundă înțelegere a fenomenelor sociale petrecute.

„Bäuerlich“ und „städtisch“ in der dörflichen Wohnung der Dobruttscha.

(Zusammenfassung)

Das Problem in wie weit Volkskunst Bauernkunst oder übernommene städtische Kunst ist, haben schon seit dem vorigen Jahrhundert sowohl auswärtige, als auch einheimische Forscher aufgeworfen, wobei es zu Gegenüberstellungen wie Bauernkunst-Provinzialkunst oder Bauernkunst „Poporn“ — Kunst kam.

In der Stubeneinrichtung aus dem Anfang des XX-ten Jahrhunderts der Dobruttscha, einem Landstrich aus dem sich im Laufe der Zeit verschiedene Völkerschichten angesiedelt haben, lässt sich der Unterschied zwischen reiner Bauernkunst und städtisch beeinflusster Ausgestaltung besonders deutlich erkennen. Verschiedene sozial-ökonomische Grundlagen währenddessen, dass es zu unterschiedlichen Wohngewohnheiten kam.

Als fast ausschließlich „Bäuerlich“ kann man die Bauernstube der Rumänen, Aramänen, Bulgaren und Ukrainer bezeichnen, bei denen die Hauswebe der Hauptanteil an der Ausstattung des Innenraumes hat. Möbel sind wenige vorhanden und auch diese zimmermannsmässig hergestellt. Es handelslehtler um die künstlerische Ausserung einer Bevölkerung, die sich mit traditionellem Ackerbau und Viehzucht befassen. Starke städtischen, Einfluss zeigen anfang des XX-ten Jahrhunderts die Wohnung der Lipovener, als auch die der deutschen Bevölkerung. Beide Gruppen haben sich weit entfernt von ihrer Urheimat niedergelassen, wobei sie öfters den Wohnort wechselten. Dies führte dazu dass, besonders was die Stubeneinrichtung betrifft, die eigene Tradition verloren ging und schon früh handwerklich gearbeitete Stücke anebauit wurden. Dazu kommt noch, die durch Fischfang oder synthematische Ackerbau oder Viehzucht erworbene vortellbarere ökonomische Lage.

Eine Sonderstellung nehmen die Türken und Tataren ein. Die orientalische Laborsweise in der Stadt und Land nicht im europäischen Sinn von einander getrennt werden konnte, führte zu einer Stubeneinrichtung die zwar auf gekauften Stücken oder Material beruht, jedoch in keiner Weise als „städtisch“ angesehen werden kann.

Die rasche Entwicklung der letzten Jahrzehnten in der Dobruttscha bewirkten eine schrittweise Annäherung in der Ausstattungsweise der Wohnstuben, wobei die Möbel zwar aus dem genossenschaftlichen Sektor angekauft werden, die Hauswebe jedoch einen grossen Aufschwung erfährt.

So erwäist es sich, dass bei einer entwicklungsgeschichtlichen Untersuchung mehrerer, auf ein und derselben Gebiet wohnenden Bevölkerungsguppe das Kriterium „Bäuerlich“ und „städtisch“ als besonders aufschlussreich angesehen werden kann.